

Людмила Григорівна ОСТАПЧУК,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права та кримінології факультету № 1
Академії Державної пенітенціарної служби, Чернігів, Україна

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЗАСУДЖЕНИХ ЗА КОРУПЦІЙНІ ДІЯННЯ

Інститут прав людини і громадянина складається з цілого комплексу взаємопов'язаних прав і свобод. Проголошення принципів верховенства права та пріоритету прав людини і громадянина покладає на державу зобов'язання забезпечення всіх конституційно визначених прав людини. Забезпечення прав людини визначається головною метою державного управління і визнається необхідністю його поширення на всі сфери життя.

До речі, про усвідомлення органами державної влади необхідності визначення прав людини і громадянина як основної мети всієї системи державного управління свідчить прийняття Постанови Верховної Ради України «Про Засади державної політики України в галузі прав людини» від 17 червня 1999 р., якою було чітко визначено пріоритетні напрями державної політики в галузі прав людини, тобто завдання, що ставляться як базові для всіх органів державної влади [6, с. 59].

Відповідно до ст. 3 Конституції України права і свободи людини та їх гарантії (забезпечення) визначають зміст і спрямованість діяльності держави. У свою чергу ст. 5 Кримінально-виконавчого кодексу України, передбачає непорушність прав і свобод людини (засудженого), їх вільну реалізацію у межах, не заборонених законом. Ряд міжнародних правових актів (Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод та ін) декларують такі права, як: право на життя, можливість заробляти собі на життя працею, право на максимально можливий рівень фізичного та психічного здоров'я, право на повагу до фізичної, духовної і моральної недоторканності особистості; забороняють застосування тортур та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поводження і покарання.

На думку В. І. Селіверстова сутність прав засудженого полягає у наданні уповноваженій особі можливості певної поведінки чи користування соціальними благами. Ступінь реалізації такої можливості і відповідно ступінь домагання засудженого закріпленої правом поведінки та блага, визначаються змістом суб'єктивного права, що включає у себе: по-перше, можливість засудженого вільно користуватися соціальними благами (харчуванням, речовим забезпеченням) у рамках, установлених правом; по-друге, можливість вимагати виконання кореспондуючих даному праву юридичних обов'язків персоналу установ і органів, що виконують покарання, інших учасників кримінально-виконавчих та інших правовідносин; по-третє, можливість вда-

тися у необхідних випадках до захисту свого суб'єктивного права (за допомогою прокурорського нагляду, міжнародного, судового, відомчого та громадського контролю).

У конституційному праві виділяють наступні групи прав людини, зокрема: особисті або громадянські; політичні; економічні; соціальні; культурні; екологічні [2].

Отже, система особистих прав і свобод людини зазнає значних змін у процесі відбування покарання, виражених у тому, що держава, беручи на себе зобов'язання з забезпечення безпеки, поваги й захисту життя, честі і гідності засудженого, водночас у тих чи інших припустимих межах обмежує вільний вибір тієї поведінки, що не є життєво важливою. Наприклад, при виконанні покарання у виді конфіскації майна можливе обмеження права на недоторканість житла, тоді як право на життя додатково захищається шляхом обмеження обсягу майна, на яке може бути звернене стягнення за виконавчими документами. Під час виконання покарання у виді позбавлення волі держава бере на себе зобов'язання індивідуально забезпечити реалізацію прав кожного засудженого, який перебуває у кримінально-виконавчій установі. Так адміністрація установи виконання покарань, у якій відбуває покарання засуджений, зобов'язана усувати небезпеку його життю і здоров'ю (ст. 10 КВК); якщо звичайні громадяни, реалізуючи свободу віросповідання, конкретизовану на рівні Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації», повинні самостійно відшукувати релігійні організації, то в установах виконання покарань адміністрація повинна сприяти у запрошенні священнослужителів, брати участь у визначенні місця, часу та інших умов проведення богослужіння, обряду або церемонії (ч. 3 ст. 128 КВК). При відмові від їжі особи, яка відбуває покарання, як крайній захід може застосовуватися примусове годування, що обумовлено тим, що збереження життя засудженого є обов'язком адміністрації установи.

Що стосується політичних прав і свобод засудженого то вони пов'язані з його належністю до громадянства конкретної держави. Реалізуючи комплекс таких прав і свобод, громадяни України беруть участь в управлінні державою. Зміна обсягу та форм реалізації цих прав відбувається лише при відбуванні покарань, пов'язаних із обмеженням чи позбавленням волі. Зазвичай громадянин, який відбуває покарання, позбавляється пасивного виборчого права (права бути обраним). Також, громадяни, які відбувають покарання у виді позбавлення волі фактично не мають такого всеосяжного доступу

до інформації про кандидатів, які беруть участь у виборах, як решта суспільства, чим обмежується їх свобода вибору, і рівноправність різних політичних сил у впливі на громадську думку.

У свою чергу економічні права та свободи при відбуванні засудження покарання завжди зазнають різного роду обмежень. Якщо реалізація майнових покарань відбивається лише одноразово на праві приватної власності, то покарань, пов'язаних із обмеженням (позбавленням) волі, – безперервно і на всіх економічних правах і свободах (зокрема, свободі зайняття підприємницькою діяльністю).

Соціальні права забезпечують людині гідний рівень життя та соціальну захищеність [5, с. 59]. Поняття життєвого рівня відповідно до ч. 1 ст. 25 Загальної декларації прав людини включає: їжу, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування. При відбуванні триваючих у часі видів покарань низка цих прав перетворюється на обов'язки громадян, наприклад, обов'язок залучення до праці, імперативно визначене житлове приміщення, обов'язкове знаходження у лікувально-трудоному профілакторії тощо, а інші обмежуються (зокрема, право на вільний вибір професії, на відпочинок та отримання винагороди за працю) чи скасовуються (наприклад, свобода укладення трудового договору, який укладається не між працівником і роботодавцем, а між установою виконання покарання та замовником [5]).

Аналіз кримінально-виконавчого законодавства вказує на те, що у процесі відбування покарання за засудженням зберігаються культурні права,

що проявляється в залученні їх до освітньої, мистецької, творчої, виховної діяльності.

Екологічні права громадян, які відбувають покарання, тобто їх права на сприятливе навколишнє середовище, основоположними складовими яких є право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди та право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на їх поширення [5], не мають принципових відмінностей порівняно з екологічними правами людини і громадянина, хоча повсякденне забезпечення реалізації перших при виконанні покарань, пов'язаних із обмеженням або позбавленням волі, покладається виключно на державу (адміністрацію кримінально-виконавчих установ).

Підсумовуючи вищевикладене можна сказати, що права людини, яка відбуває покарання різняться з правами законослухняних громадян за способом їх реалізації та забезпечення. У свою чергу, правовий статус осіб, засуджених за корупційні діяння містить набір таких елементів, що і правовий статус засуджених за інші види злочинів, передбачених кримінальним законодавством. На особу, яка відбуває покарання розповсюджується дія як вітчизняного так і міжнародного законодавства у частині гарантування (забезпечення) її прав. Конституційні права та права засудженого, передбачені умовами та порядком відбування конкретного виду покарання знаходяться між собою у тісному взаємозв'язку та потребують чіткої правової регламентації.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України: ухвал. 28 черв. 1996 р. на 5-й сесії Верховної Ради України II скликання. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Конституційне право України: навч. посіб./Ю. Г. Барабаш, Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин та ін. 3-тє вид., перероб. та допов. Харків: Право, 2016. 346 с.
3. Кримінально-виконавчий кодекс України: наук.-практ. комент./А. Х. Степанюк, І. С. Яковець; за заг. ред. А. Х. Степанюка. Вид. 2-ге, допов. і перероб. Харків: Одиссей, 2008. 560 с.
4. Про свободу совісті та релігійні організації: закон України від 23.04.1991 № 987-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 25. Ст. 283.
5. Кушніренко О. Г., Слінько Т. М. Права і свободи людини та громадянина: навч. посіб. Харків: Факт, 2001. 440 с.
6. Скрипнюк О. В. Забезпечення прав людини – головна мета державного управління. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2006. № 5 (55). С. 59-69.

Одержано 17.02.2017